

Ulusal Hakemli Dergi

EDEBİYAT VE TARİH DERGİSİ

YIL: 3, (Ocak 2025), CİLT: 1 SAYI: 1

E-ISSN: 2980-2288

15/01/2025

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Editörler

Mustafa Ertan BOZKIR

Kapak Tasarımı

Rahime DENİZ

Mizanpaj, Yazım ve Dil Editörleri

Ercan YÜCEL

İletişim:

+90 542 334 07 61

ISSN: 2980-2288

Yayın Tarihi: 15 Ocak 2025

License

[Creative Commons Attribution 4.0 International](#)

E – Posta: edebiyatvetarihdergisi@gmail.com

www.tarihburada.com

Not: Makalelerin her türlü idari, akademik ve hukuki sorumluluğu makale yazarlarına aittir.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

AMAÇ VE KAPSAM

Edebiyat ve Tarih Dergisi yılda üç defa yayınlanır. Ocak 2023'ten itibaren (Ocak-Haziran-Aralık) yayımlanan ulusal hakemli, akademik bir dergidir. Dergi ihtiyaç halinde bir de özel sayı çıkarabilmektedir. Dergi akademik dergi niteliğinde olup, Sosyal - Kültürel Çalışmalar ve Edebiyat olgusuna dair her alanda, nitelikli araştırma ve derleme makalelerini bilim dünyası ile paylaşmayı hedeflemektedir.

Edebiyat ve Tarih Dergisi özel amacı ülkemizde yayın hayatında olan diğer dergilerden farklı olarak Tarih alanında tamamlanmış yüksek lisans ve doktora çalışmalarıyla ilgili makaleleri öne çıkarmaktır.

Genel amacı ise yeni bitirilmiş olan yüksek lisans ve doktora çalışmalarının tanıtımını yapmak ve bilim hayatına katılmalarını sağlayacak öncelikli bilgilerin öne çıkarılmasını sağlayacak bilim söyleşileri düzenlemek ve bu söyleşileri www.tarihburada.com adlı sitesinde yayınlamaktır.

Dergimiz dijital yayın olup, baskısı bulunmamaktadır.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

EDİTÖR KURULU

ADI ve SOYADI	ÜLKE
Haydar ÇORUH	Türkiye
Galip SAYILOV	Azerbaycan
Oktaj HASANI	Kosova
Adem ÇALIŞKAN	Türkiye
Mehmet Yaşar ERTAŞ	Türkiye
İlhami YURDAKUL	Türkiye
Metin Ziya KÖSE	Türkiye
Murat ULUSKAN	Türkiye
Rahime DENİZ	Türkiye
Nihat YALDIZ	Türkiye
Ahmet Haşimi	Türkiye
Akif BAYĞIN	Türkiye
Ercan YÜCEL	Türkiye
Kadriye KARA	Türkiye
Ali Öner TAÇ	Türkiye
Güler GÜLER	Türkiye
Feride GÜLER	Türkiye
Mustafa Ertan BOZKIR	Türkiye
Enver GEZER	Türkiye
Gülşen ESİROĞLU	Türkiye
Mehmet AÇAR	Türkiye
Mustafa KURT	Türkiye
Hasan ATEŞ	Türkiye
Ülkü ÇALIŞKAN	Türkiye
Ayşe ZAMACI	Türkiye

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	V
CAM SANATININ ÇAĞDAŞ SANAT OLMA SÜRECİ.....	7
CANER CANBİRDİ.....	7
SEDEF YAMAN	7
ASLI ÖZGÜN.....	7
HASAN USLU	7
NERGİZ BOZHAYDAR	7
SAĞLIK SİGORTASININ VE TAZMİNATLARIN SAĞLIK SİSTEMİNE GİRİŞİ	34
ÇETİN UÇKUN.....	34
KAZIM GÖÇER.....	34
HEDİYE GÜNEŞ	34
FATMA ŞENAY CİN	34
EKREM SABANCILAR	34
TARİHİN BİLİNMEZLERİ VE BİLİM ADAMLARI	51
ÖZLEM TUNÇ	51
İBRAHİM ÇELİK.....	51
SİBEL KILIÇ PARLAK.....	51
ESRA KARAKUZULU.....	51
İSMAİL DAŞDÖĞEN.....	51
OECD GÖSTERGELERİNE GÖRE EĞİTİME GENEL BAKIŞ.....	74
UFUK ÇAPAR	74
FEHMİ YÜKÜM.....	74
ABİDİN OLGUN.....	74
ALİ ALPASLAN.....	74
İBRAHİM GÜLMEZ.....	74
AYHAN YARIKKAYA	74
ONDOKUZUNCU YÜZYILDA EDİRNE'DE SOSYO-EKONOMİK DURUM	98
ZİYA ASLAN.....	98
ZEHRA ATSAK.....	98
HASAN DEREÇİ	98
GAMZE EZDEŞİR.....	98
ÜMİT YARIKKAYA.....	98
CUMA ALİ YÜKSELEN.....	98

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Levent TAHİROĞLU

Rahime DENİZ

Hasan ATEŞ

Mehmet AÇAR

Muhammet AĞTOPRAK

Senem GÜLER

Şahin BAYRAM

Ercan YÜCEL

Güler GÜLER

Murat KÖSE

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ONDOKUZUNCU YÜZYILDA EDİRNE'DE SOSYO-EKONOMİK DURUM

*Ziya ASLAN

**Zehra ATSAK

***Hasan DERECİ

****Gamze EZDEŞİR

*****Ümit YARIKKAYA

*****Cuma Ali YÜKSELEN

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Makale Gönderme Tarihi: 29.12.2024
Makale Kabul Tarihi: 14.01.2025

Atıf Bilgisi

Aslan, Z., Atsak, Z., Dereci, H., Ezdeşir, G., Yarıkkaya, Ü., Yükselen, C. A. (2025), "Ondokuzuncu Yüzyılda Edirne'de Sosyo-Ekonomik Durum", *Edebiyat Ve Tarih Dergisi*, Yıl: 3, Cilt: 1, Sayı:1, ss. 98-120.

Özet

XIX. yüzyılda Edirne'de ziraai kaynakların çeşitli ve bol olduğu tetkik edilebilmektedir. Edirne'de yetiştirilen ürünlerin büyük kısmı öncelikle başkent İstanbul'a nakledilirken, Avrupa ile ticaretin geliştiği bu yıllarda ürünlerin Filibe ve Enez üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmasından kaynaklı olarak şehirde canlı bir ticari hayat vardır. Edirne'nin en önemli zirai kaynağı olan ayçiçeği de Osmanlı topraklarına bu yüzyılda Amerika üzerinden getirilmiştir. Bu topraklarda bakla, mercimek, arpa, buğday, üzüm, çavdar, susam, fülül, fık ve daha bir çok zirai ürünün yanı sıra özellikle piriç Meriç boylarında yetiştirilen en önemli ürünlerdir.

Bu makalede Edirne ticaretine yön veren önemli zirai ürünlerin nasıl, nerede ve hangi imkanlar dahilinde yetiştirilmekte olduğu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Ziraat, Tarı, Ürün, Buğday, Ayçiçeği, Osamanlı.

Abstract

XIX. In the 19th century, it can be observed that the agricultural resources in Edirne are diverse and abundant. While most of the products grown in Edirne were first transported to the capital, Istanbul, there was a lively commercial life in the city due to the fact that the products were transported to Europe via Plovdiv and Enez in these years when trade with Europe developed. Sunflower, the most important agricultural resource of Edirne, was brought to the Ottoman lands through America in this century. In these lands, besides broad beans, lentils, barley, wheat, grapes, rye, sesame, fulful, fig and many other agricultural products, especially rice is the most important product grown in the Meriç region.

In this article, it will be focused on how, where and within what possibilities the important agricultural products that shape the Edirne trade are grown.

* Müdür Yardımcısı, Defne Yeniçağ Ortaokulu, ziyaaslan7171@hotmail.com, Orcid: 0009-0008-8658-1219

** Öğretmen, Hatay Mesleki Eğitim Merkezi, zehraatsak@gmail.com, Orcid: 0009-0007-5379-6777

*** Müdür Yardımcısı, Defne Yeniçağ İlkokulu, hsndrc72@gmail.com, Orcid: 0009-0004-0645-8706

**** Öğretmen, Hayriye Ahmet Açıkgöz İlkokulu, gamzeezdesir82@hotmail.com, Orcid: 0009-0009-3053-3629

***** Müdür, Defne Yeniçağ Ortaokulu, umityarikkaya@hotmail.com, Orcid: 0009-0007-3617-9806

***** Müdür, Defne Büyükçat Ortaokulu yukselelnali@gmail.com, Orcid:000-002-3367-5464

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Keywords: Edirne, Agriculture, Agriculture, Product, Wheat, Sunflower, Ottoman.

Giriş

Osmanlı Devleti'ne başkentlik etmiş üçüncü şehir olan Edirne, Tunca nehrini Meriç nehrine bağlayan yarım daire biçimli bir alan içinde bulunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda 150 km, doğu-batı doğrultusunda 25-26 km olan şehir yaklaşık 6255 km²'lik bir alandan meydana gelmektedir⁸.

Meriç Nehri'nin kenarında ve ona ulaşan nehirlerin ovaya açıldığı bir yerde kurulmuş olması, şehre Avrupa'yı Asya'ya bağlayan bir köprü görevi kazandırmaktadır⁴¹. Şehrin en yüksek yeri Selimiye Camii'nin bulunduğu tepelik alan olup burası denizden sadece 75 m. yüksekliktedir⁴². Bu yükseklik şehrin doğusunda artarak 95-100 metreye ulaşır.

Şehrin ilk kurucuları Trak'lar olup, kaynaklar bu topluluğun savaşçılığı, inançları, kültürel özellikleri ve Asya kökenli olmalarına bakarak Türk olabilecekleri üzerinde durmaktadır. Şehir Trak kabilelerinden biri olan "Ordisler" tarafından pazar yeri olarak, Meriç nehrinin Tunca nehri ile birleştiği yerde kurulmuştur⁴³.

Romalılar'ın zamanında genişleyen şehir İmparator Hadrianus tarafından "Hadrianopolis" adı ile anılmıştır. Daha sonra bu ad "Adriyanopolis" biçimine dönüşmüştür⁴⁴.

Eski eserlerde bu şehrin adı "Edrenos", "Edroneve", "Edrnoboli" şeklinde zikredilir. I.Murat'ın İlhanlı hükümdarı Veis Han'a yolladığı bir fetihnâmede şehrin adından "Endriye" yerine "Edirne" olarak bahsedildiği anlaşılmaktadır⁴⁵.

Edirne Türkler'in eline geçtikten sonra gerçek değerini bulmuş, dünya ölçüsünde bir şehir olmuştur. I. Murad Sırpsındığı Savaşı'ndan sonra 1364-1365 yıllarında devlet merkezini Bursa'dan Edirne'ye taşımıştır⁴⁶.

Ankara Savaşı'ndan sonra (1402) Bayezid'in oğulları arasındaki taht kavgası devleti

⁴¹ Ahmet Korkut, *Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri*, M.E.B. Talim Terbiye Kurulu Yayınları (Tarihsiz) s. 15

⁴² M.Tayyib Gökbilgin, "Edirne" Maddesi, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, c. X, İstanbul 1994, s. 425.

⁴³ *Edirne Rehberi*, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, İstanbul 1987, s. 8.

⁴⁴ *1967 Edirne İl Yıllığı*, Komisyon, İstanbul 1968, s. 56.

⁴⁵ *Edirne Rehberi*, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, s. 9.

⁴⁶ Ahmet Korkut, *Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri*, M.E.B. Talim Terbiye Kurulu'nun kararı ile basılmış (tarihsiz), s. 28.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

kargaşa içine sürüklemekle beraber⁴⁷ kargaşa dönemi Mehmet Çelebi'nin Edirne'yi ele geçirmesi ile son buldu⁴⁸.

Edirne, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fetih hazırlıklarıyla Türk tarihinde olduğu kadar Dünya tarihinde de önem atfedilen bir başkent durumuna gelmiştir⁴⁹.

İstanbul'un alınmasından sonra da Edirne'nin önemi uzun süre devam etti. Nitekim II. Mehmet fethin ardından Balkanlar'daki faaliyetleri için burayı hareket üssü olarak kullanmıştı⁴¹. İstanbul'un fethi Edirne'nin hükümet merkezi olarak üstünlüğü sona ermiştir⁵⁰. Ancak XVII. Yüzyıl padişahları bu şehri yeniden imar ve iskan ederek şehri devletin ikinci bir merkezi haline getirmişlerdi. Fakat bu gidişat Edirne vak'ası olarak bilinen ayaklanmalardan sonra yerini gerilemeye bırakmış ve 1806 yılında vuku bulan ikinci Edirne vak'ası ile yeniden gündeme taşınmıştır. Edirne (1828-1829) Osmanlı-Rus savaşında ilk defa yabancı bir devletin istilasına uğramış oldu⁵¹.

Savaşın akabinde şehre gelen II. Mahmut halkın maneviyatını kuvvetlendirmeye çalışmış ve bazı imar faaliyetlerinde bulunmuştu. Şehir XX. yüzyılın başlarında yaşanan Balkan Savaşları ve akabinde Bulgarların işgaline uğraması sebebiyle acı hatıralara sahiptir⁴³. Mondros Mütarekesi'nden sonra Yunanlıların işgaline de uğramış olan şehir, 1922 Ekim'inde imzalanan Mudanya Mütarekesi ile tekrar Türklerin eline geçmiştir. Lozan Barış Antlaşması ile şehrin kesin olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalması sağlamış oldu⁵².

Edirne Mahalleleri

Şehrin teşekkülünde önemli bir aşama olan mahalle, birbirleriyle sıkı bağlarla bağlanmış olan ve sosyal yönden birbirlerine ihtiyaç duyan insanların bir araya gelerek oturduğu mekana verilen addır⁵³. Osmanlı şehirlerini oluşturan mahalleler, fiziki ve sosyal yapılaşmanın bir gereği olarak⁵⁴ cemaat yapılarına göre bir ibadet merkezi etrafında teşekkül

⁴⁷ 1967 Edirne İl Yıllığı, Komisyon, İstanbul 1968, s. 68.

⁴⁸ Edirne Rehberi, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, İstanbul 1987, s. 8.

⁴⁹ Gökbilgin, , a.g.mad., s. 431.

⁵⁰ Peremeci, a.g.e., s. 394.

⁵¹ 1967 Edirne İl Yıllığı, Komisyon, s. 70.

⁵² Gökbilgin, a.g.mad., C. X, İstanbul 1994, s. 432.

⁵³ Özer Ergenç, "Osmanlı Şehirlerindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine", Osmanlı Araştırmaları (=OA), İstanbul 1984, s. 69.

⁵⁴ Andre Raymond, mahalleri "Kentlerin başka kesimlerindeki meslek loncaları gibi, iktidarla halk arasındaki çarkın önemli bir dişlisi" olarak nitelendirir. (Bkz. Osmanlı Döneminde Arap Kentleri, İstanbul 1995, s. 92.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ederek genişleyen ve kendilerine özgü iskan hususiyetleri kazanmışlardır⁵⁵. Bu itibarla Osmanlı Şehir ve mahallelerini Müslüman ve Gayrimüslim nüfusun inançlarını serbestçe yaşadıkları korunaklı mekanlar olarak tanımlamak mümkündür⁵⁶.

Her ne kadar ayrı yaşam alanlarına sahip olsalar da, Müslim ve gayrimüslimlerin bir arada yaşamak zorunda olduğu mekanlar da mevcuttu. Bu durum bazen iktisadi ve siyasi zorunluluklarla ortaya çıkabilmekteydi⁵⁷. Bunun en güzel örneklerinden biri olan Buçuktepe Mahallesi'nde Müslümanlar ile Gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı anlaşılmaktadır. Mahallelerin isimlerine bakıldığında, cami, mescid ve zaviye gibi yapıların önemli fonksiyonları olduğu görülür. Bu gibi uhrevi ve dünyevi faaliyetlerin sürdürüldüğü mekanların söz konusu mahallelere de ad verdiği anlaşılmaktadır. Edirne'de bulunan camilerden Nezitbey Camii, Gazi Mihal Bey Camii, Şah Melek Camii⁵⁸, Kıyak (Kıyak) semti de adını, kendi adına bir zaviye veya türbe yaptırmış olan Kıyak Baba'dan alması bu oluşuma bir örnek olarak gösterilebilir.

Mahalle aslında Osmanlı şehrinin temel yönetim birimi olması sebebiyle de önemli bir mekandır. Vergi yükümlülere tahrir defterlerine kaydedilirken yaşadıkları mahallin adıyla işlenirlerdi⁵⁹. Kayıtlar bu kişilerin ikametgahlarını kaydederken, buldukları mahallin sınırlarını da kesin olarak ifade etmekteydi⁶⁰. Mahallenin özellikleri bakımından dikkat çekici bir başka yönü Osmanlı Devleti'nin vakıf sistemiyle alakalıdır. Mahallelerin "Avârız akçası vakfı" adı altında bir fon şeklinde kurulmuş yönetimlere sahip olduğu görülmektedir. Bu fon mahallelinin ihtiyaçlarını karşılamak görevini üstlenmiş olmakla beraber, biriken para ihtiyaç sahiplerine borç olarak verilmekteydi. Böylece geri dönüşümü de sağlanmış olan bir sosyal yardımlaşma geleneği de yürütülmüştür. Tanzimat döneminde ortaya çıkmış olan Mahalle Sandığı tabirinin alt yapısını da bu fon teşkil etmektedir⁶¹.

Özet olarak söylemek gerekirse Osmanlı şehrinin bir parçası olan mahalle birbirine kefil kişilerin bir arada yaşadığı bir yer olarak dikkat çekmektedir.

⁵⁵ İ. Şahin-F. M. Emecen, "XV. Asrın ikinci yarısında Tokat Esnafı" O.A., VII-VIII, İstanbul 1988, s. 288.

⁵⁶ Osmanlı mahallelerinin yakın bir zamana kadar yaşadığını ileri süren Doğan Kuban, mahallenin şehrin sadece fiziki olarak tanımlanabilecek bir ünitesi olmadığını, aksine sosyal dayanışmanın ferde intikal ettiği yegane yer olduğunu belirtmektedir, (Bkz. Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler" Vakıflar Dergisi, s. 7, İstanbul 1968, s. 66.)

⁵⁷ Ratıp Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990)*, İstanbul 1992, s. 100.

⁵⁸ Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 428.

⁵⁹ Ergenç, *a.g.m.*, s. 72.

⁶⁰ Ergenç, *a.g.m.*, s. 73.

⁶¹ Ergenç, *a.g.m.*, s. 75-76.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Edirne Mahallelerinin Tarihi Gelişimi

Edirne, Osmanlılar tarafından fethedilmeden önce iki-üç kilisesi ve on kadar mahallenin yer aldığı Kaleiçi denilen mekan ile Mohal Köprüsü ile sınırlı bir şehir olarak bilinirdi⁶². Şehrin ele geçirilmesinden sonra gelen Türkler ilk olarak Kaleiçi mevkiinde yerleşmişlerdi. Buradaki ilk Türk yerleşimi, Kasımpaşa Burnu ile Kurişhâne'ye kadar uzanan semtte gerçekleşmiştir. Diğer bir yerleşim alanı olan Debbaghâne, bugün de Kaleiçi olarak bilinen semtin güney taraflarında ve Tunca kıyısında bulunmaktaydı. Bir diğer iskan yeri ise Darü'lhadis Medresesi yakınlarında bulunan Ulema Sitesi'dir. XV. yüzyıldan sonra gelişerek XVII. yüzyılda en geniş sınırlarına ulaşan Edirne belli başlı dokuz yerleşim bölgesine taksim edilebilir. Bizans döneminde beş-on mahalle ve yaklaşık onbeş bin kişilik bir nüfusu sahip olduğu tahmin edilen Kaleiçi mevkiinde XVI. Yüzyıla gelindiğinde on Müslüman mahallesi olduğu tespit edilebilmektedir⁶³. XVII. Yüzyılın meşhur seyyahı Evliya Çelebi, mahalle sayısını onaltı olarak vermektedir. O, mahallelerden ikisinin Müslüman, dördünün Yahudi, on kadarının da Hıristiyan mahallesi olduğunu rivayet etmektedir.

XVIII. yüzyıl başlarında Edirne'nin 65 mahallesi olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Bu mahallelerden 47'si Tunca nehri kenarlarına yayılmış haldeydi⁶⁴. Bu mahalleler nehrin batı yönüne düşen Kaleiçi semti ve doğuya doğru uzanan alanda yer almaktaydı. Diğer 18 mahalle II. Bayezit ve Yıldırım Bayezit tarafından yaptırılan külliyelerin çevresinde yer almaktaydı. Elimizdeki kayıtlar Edirne'de 1508 yılında 144 Müslüman, 19 Gayrimüslim mahallesi ve 8 Yahudi mahallesi olduğunu göstermektedir. 1609'da bu sayı üç mahallenin daha ilavesi ile 147 olmuştur. 1708 tahrir defterleri birçok mahallenin birleştirilmesi sebebiyle mahalle sayısının 65'e kadar düştüğünü göstermektedir⁶⁵. XVIII. Yüzyılın başlarında Edirne'nin nüfusu 35.000 olarak gösterilirken, ikinci yarısında ise şehri ziyaret eden Alman seyyah Carsten Niebuhr, şehir nüfusunu 39.000 olarak vermektedir⁶⁶.

Nüfus Yapısı

Türkiye'de nüfus incelemelerinin tarihi seyri yenidir. Nüfus tahminlerine dair çalışmaların zorluğu ve geçmiş yüzyılların nüfusunu gösteren malzemelerin azlığı bu

⁶² Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 429.

⁶³ Gökbilgin, *a.g.mad.*, s. 429.

⁶⁴ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 109-111.

⁶⁵ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 112.

⁶⁶ İbrahim Sezgin, "XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı: 1, Haziran 2006, s. 29.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

konudaki verilerin toplanmasını zorlaştırmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki tasniflerin tamamının açılması için yapılan işlemlerin hızlanmış olması ve özellikle nüfus defterlerinin gün ışığına çıkarılmaya başlanması nüfus bilimi (demografi) çalışmalarının hızla artmasını sağlamıştır⁶⁷.

Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıla kadar sayımlar, vergilerin yeniden tespiti amacıyla toprakların kaydedilmesi şeklinde yapılmıştır. XIX. asırda ise doğrudan doğruya nüfus sayımı için haneler sayılırken kişi sayısı da tek tek "nefer" olarak yazılmıştır. Ancak yalnız erkekler dahil olmuştur. Kadınlar vergi ve askerlik yükümlülüğü olmadığından sayım dışında bırakılmıştır

Bunun yanında şehrin niteliği dolayısıyla muvazzafların yanında ma'zul ve mütekaid pek çok ilmiye mensubu, hayatlarının bir bölümünü Edirne'de geçirmek durumundaydılar. Bunların bir kısmının kentte mülk edinmiş ve yerleşmiş olmasına karşılık bir bölümü kiracıydı.

Edirne'de toplam nüfusun % 12,2 si Zimmi, % 87,8 i Müslüman'dır. Zimmi'ler 26 mahallede Müslümanlarla birlikte oturmaktadırlar. Yoğun olarak buldukları mahalleler Hisar'ın güney ucu ile nehrin ötesindekiler olup bunların sayısı 9' dur.

Zimmi'lerin oran olarak kentte dağılımı ise şöyledir: % 72,7 Hisar'ın güney ucu ile Yıldırım semtinde, % 27,3 ise Tunca kavisinde bulunmaktadır. Yoğun olarak oturdukları 9 mahalle dışında geri kalanlar diğer mahallelere dağılmış durumdadır ve Müslümanlarla ev sahibi- kiracı ya da iş ilişkisi içindedir. Edirne'de Rum, Ermeni, Yahudi cemaatlerinin yanında 81 ailede kıbtî bulunmaktadır⁶⁸.

Edirne'de 65 mahallede, efendi unvanını taşıyan 258 aile reisi bulunmaktadır. Bunların toplam nüfusa oranı % 4,8'dir. Şeyh, derviş, baba unvanlarını taşıyanların sayısı 109'dur ve % 2'lik bir oranla toplam nüfus içinde yer almaktadırlar. Ağa, bey, beşe unvanlarını taşıyan ehl-i örfen alanların durumu ise şöyledir:

357 ağa, 267 bey, 365 beşe ve 19 çavuş unvanlı vardır. Yeniçerilerin çoğu esnaf arasına karışmış kentlileşmiş kimselerdir. Ehl-i örfün toplam nüfus içindeki oranı % 19'dur. Bunun yanında 92 seyyid vardır ve oranları % 17'dir. 676 kişinin çelebi unvanı taşıdığı görülür⁶⁴.

Bu rakamları bütün olarak düşünürsek kentin toplam nüfusunun % 38,5'u askeri sınıf mensupları ile reaya'dan olup da sosyal statüsü yüksek sayılabilecek kişilerden oluşmaktadır.

⁶⁷ Ömer Lüfti Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmûası*, C.X., İstanbul (tarihsiz), s. 10

⁶⁸ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 114.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Bu grup içinde 355 kişiyle, yani toplam nüfusa göre % 6,7'lik bir oranla hacı vardı ⁶⁹.

Tüm bunların belirtilmesinin ardından Edirne kentinin XVIII. yüzyılın başlarındaki demografik ve sosyal özellikleri incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkar:

1. Kent sanayi öncesi dönemin dikkate değer büyüklüğüne ulaşmıştır. Bunda, Rumeli yakasında, genel yol ağı içindeki özel konumu ile birlikte, Osmanlı dönemindeki özel niteliğinin büyük payı vardır. Zira Edirne başlangıçtan itibaren padişahın ikametgâhı olmuştur.
2. Edirne'nin Türk kenti özelliklerine kavuşması, klasik Osmanlı sisteminin, yani imarethâne ve diğer yapılarla seslendirme yönteminin sonucudur.
3. Kent nüfusunun çeşitli açılardan bileşimi, dönemin genel özelliklerine uygundur, Osmanlı dünya görüşüne, toplumsal düzenin hukuk dayanağına uygun bir örgütlenme kendisini göstermektedir ⁶⁵.

1844 tarihli Edirne'ye ait 3 mahalle, 7 kariye ve 1 nahiyeye ait 7 Temettü'at Defterinden anlaşıldığı kadarıyla bu yerleşim birimlerinde toplam 169 hane Müslüman Türk, 194 hane Gayrimüslim bulunmaktaydı.

Ömer Lütfi Barkan'ın vermiş olduğu bilgilere dayanarak ⁷⁰ bu yerleşim yerlerinde bulunan 363 hanede, yaklaşık olarak 1815 kişi yaşamaktaydı. Yine aynı kaynağın verdiği bilgiler göz önüne alınırsa, bu rakam içerisinde kadınlar ve çocukların bulunmuyor olması gerekmektedir. Çünkü XIX. yy. 'a kadar yapılmış olan nüfus tahrirlerinde sadece vergi yükümlülüğüne sahip olabilecek olan, eli silah tutan asker niteliğine sahip sağlam erkekler sayıma dahil edilmiştir.

Buna göre Temettü'at Defterlerinde genel nüfusu hakkındaki bilgiler yukarıda zikredilmiştir. Bununla beraber kaynakların vermiş olduğu bilgiler, yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki Temettü'at Defterleri'nin tasnifleri bittiği takdirde eksik bilgilere rağmen daha gerçekçi sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır.

Temettü'at Defterlerinden elde ettiğimiz bilgilere göre Nefsi Kızanlık Toprağı'nda 34 hane Müslüman, 63 hane Gayrimüslim bulunmaktadır, bu da genel nüfusun yaklaşık olarak % 26,7' sini oluşturmaktadır ⁷¹.

Buçuktepe Mahallesinde 90 hane Gayrimüslim bulunmakta olup genel nüfusun yaklaşık olarak % 24,7 sini, Çöke nahiyesi Hacı Baba ekkesinde 4 hane Müslüman, 25 hane Gayrimüslim bulunmakta olup genel nüfusun % 7,9'unu teşkil etmekteydi.

⁶⁹ Kazancıgil, *a.g.e.*, s. 114-115.

⁷⁰ Barkan, *a.g.m.*, s. 12.

⁷¹ Bkz. Tablo I.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Manastır Kariyesi Emir Çelebi Mahallesi, Salariye Beyi Kariyesi, Kurtlar Kariyesi'nde 95 hane Müslüman, 16 hane Gayrimüslim bulunmaktaydı. Müslümanların genel nüfustaki oranı yaklaşık olarak % 26,1 Gayrimüslimlerini ise % 4,4 idi. 36 Müslüman haneden müteşekkil Divan-ı Sefer Mahallesi'ndeki Müslümanların oranı genel nüfusun yaklaşık olarak % 9,9 'unu oluşturmaktaydı.

Edirne Kazası'nın Çöke Nahiyesi, Manastır Nahiyesi Üsküdar Nahiyesi'ne bağlı üç karye ve Edirne Kazası ile yine buraya bağlı merkez ve iki mahallenin toplam nüfusu 329 hanedir. Bu nüfus içerisinde Müslümanların oranı % 44 ve Gayrimüslimlerin oranı % 54'tür. Ayrıca, bu nüfus içerisinde 1 hane çiftlik ile 2 hane kıpti ve 3 hane yabancı bulunmaktadır.

Bu yerleşim yerlerinden, Çöke Nahiyesi'ne bağlı Malkoçlar Karyesi'nde sadece Müslümanlar oturmaktadır. Manastır Nahiyesi Nalbantlar Karyesi'nde ise Müslim ile Gayrimüslimler birlikte oturmaktadırlar. Ancak Gayrimüslimlerin çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir.

Edirne'nin merkezinde ise, toplam 21 hane Müslüman'ın yerleşik olduğunu saptayabilmekteyiz. Balaban Paşa Mahallesi, tahminen şehrin surları içerisinde olup, sadece Gayrimüslimlerden meskundur. Aya Nikola Mahallesi ise, bir kilise etrafında olduğu düşünülmekle birlikte, burada sadece Gayrimüslimler yaşamıştır. Edirne Kazası Muradanlı Karyesi ise, Müslümanlar'ın yoğun olarak yaşadığı bir yerleşim birimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada, sadece 9 hane Gayrimüslim, 1 hane Kıpti, 1 hane yabancı olmak üzere, toplam 44 hane nüfusun oturduğu anlaşılmaktadır.

Üsküdar Nahiyesi Yenibeyli Karyesi ise; yine Müslümanlar'ın yoğun olarak yaşadığı bir bölge olup; 1 hane Kıpti, 2 hane de yabancı nüfus ile toplam 35 haneden oluşmaktadır. Bütün bu nüfus göz önüne alındığında, bu yedi yerleşim biriminde, toplam olarak 1645 kişinin yaşıyor olması muhtemeldir.

19. yüzyıla kadar yapılan nüfus sayımları dikkate alındığında, Osmanlı Maliyesi'nin, vergi ve askerlik mükellefi olmadıklarından dolayı, çocuk ve kadınlar ile, bir hane reisi olmayan yaşlıları, bu nüfus sayımına dahil etmediği düşünülürse; üzerinde çalıştığımız yedi yerleşim biriminde bulunan 329 hane içinde de, doğal olarak, çocuk ve kadınlar ile, diğer yaşlılar yer almamaktadır.

Edirne vilayetine bağlı Çöke nahiyesine ait Recep Mehdi ve Ömer Obası kariyeleri; Manastır nahiyesi Manastır-ı Kebir, Aziz Halife ve Kalfa kariyeleri; Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesi ile Mumcular mahallesinde toplam 322 hane ve 1 çiftliğin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Bu hanelerin yaklaşık % 39,4'ünün müslim, % 57,1'inin gayrimüslim, % 2,48'inin ise kıptî olduğu görülmektedir. Ayrıca 3 hanede muhtemelen şehrin dışından gelip ticarî maksatlarla yerleşik bulunan ve sayım esnasında Çöke nahiyesi Ömer Obası kariyesine kaydedilmiş oldukları anlaşılan yabancılar vardır. Zamanın şartları göz önüne alındığında Osmanlı İmparatorluğu sınırları içerisinde ticaretle meşgul olan çok sayıda mûste'men tüccarın olduğu bilinmektedir. Muhtemelen bu 3 hanede ticaret erbabından sayılabilir.

Bilindiği kadarıyla Roma İmparatorluğunun hakimiyet alanında olan Edirne toprakları ve yine bu devletin hükümran olduğu topraklarda çok sayıda kıtbî zümrelerinin yer değiştirdiği düşünülürse, Edirne ve ona bağlı yerleşim yerlerinde Bizans'ın merkezine yakın olduğu için kalabalık bir kıtbî zümresinin Osmanlı egemenliği döneminde de bölgede varlığını sürdürdüğü uzun bir zaman içerisinde de bunların yerleşik hayatı benimsediği düşünülebilir. Buna göre, Çöke nahiyesi, Recep Mehdi ve Ömer Obası kariyesinde 2'şer hane müslüman kıtbî'nin var olduğu görülmektedir.

Bütün bu nüfus içerisinde kadınların ve çocukların yer aldığı düşünülürse, bu 7 birimde yaklaşık olarak 1615 kişinin yaşadığı söylenebilir ⁷².

Esnaf Ve Meslek Gruplarının Teşekkülleri

Osmanlı şehir hayatında halkın maddi ve manevi hayatının tanzim edilmesinde esnaf teşekküllerinin tesiri büyüktür. Denilebilir ki, Selçuklu ve Osmanlı toplumunda ticari ve ekonomik kalkınmayı tesis ve buna bağlı olarak şehir hayatını tanzim eden adeta esnaf teşekkülleri idi ⁷³.

Özellikle devlet idaresinin bozulduğu zamanlarda ahiler, şehrin idaresini ellerine alıyorlar ve eski iradeden yeni idareye geçişin şehir için büyük bir sarsıntıya meydan vermemesine çalışıyorlardı. Böyle bir teşkilatın XIII. ve XIV. yüzyıllarda Anadolu'da yer yer görülen anarşi devrelerinde, nasıl bir kuvvet ve lüzum kazanacağı meydandadır. İdare teşkilatının gelişmediği o devirlerde küçük kasabalarda, devlet kuvvetini değil, fakat en mühim olan mahalli halk idaresini temsil edenler onlardı ⁶⁹.

Yani şehrin ekseriyetini oluşturan esnaf ve sanatkâr zümresi, aldıkları terbiyeye, disipline ve ahlak anlayışına uygun olarak şehir halkının diğer zümrelerini de tesir altına almıştı ⁷⁴.

Ayrıca bu düzenleyici rol, esnaf teşekküllerinin, ekonomik hayata büyük ölçüde

⁷² Ömer Lütfi Barkan, *a.g.m.*, s. 12.

⁷³ M. Fuad Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurulması*, İstanbul 1981, s. 155-156.

⁷⁴ Osman Nuri Peremeci, *Mecelle-i Umûr-ı Belediye*, C. I, s. 537-551.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

murakabe ve tanzim edecek şekilde organize olmalarının bir sonucuuydu. Esnaf ve sanatkârların bu tesir gücünü meydana getiren husus, onların teşkilatlı bir bünyeye sahip olmalarıydı ⁷⁵.

Esnaf teşekküllerinin kurulmasında ahilik geleneğinin çok önemli bir rolü olduğu bilinmektedir. Bu kurumların oluşmasında kökü islamın ilk yıllarına dayanan fütüvvet anlayışıyla yakından alâkalıdır.

Esnaf teşkilatında genelde iki idareci bulunurdu. Zaviyelerde iken şeyh ve nakib adını taşıyan idareciler, muhtemelen XVI. yüzyıldan itibaren yerlerini kethüda ve yiğitbaşına bırakmışlardır. Bu idareciler teşkilat üyesi ustaların seçimleri ve kadının tasdiki ile iş başına gelirlerdi. Kentteki bütün kethüdaların üzerinde ise; şehir kethüdası bulunmaktaydı. Şehir kethüdası, kentin diğer ileri gelenleriyle birlikte kenti ve kent çalışanlarını devlete karşı temsil ederdi ⁷¹.

Müslim ve Gayrimüslimlerin aynı teşkilat içinde toplanmaları halinde ilk devirlerde kethüda ve yiğit başılar, Müslümanlardan olduğu halde sonraları genellikle çoğunluk grubundan seçilmeye başlanmıştır. Gayrimüslimlerin ayrı loncalar halinde teşkilatlanmalarından sonra bu yöneticiler kendi aralarından seçilmeye başlandı ⁷⁶.

Çeşitli nedenlerle zor durumda kalan esnafa yardım yapılması, esnaf içinden evlenecek olan fakir ve kimsesiz gençlere yapılan yardım ve diğer masraflar ⁷⁷.

Anadolu'da kurulan ahi birliklerinin diğer bütün Müslümanlar gibi hedeflerinin İslâm'ı yaymak olduğu bilinmektedir. Ahi birliklerinde devrin anlayışına uygun biçimde dini ayin ve erkana önem verilmekte bir bakıma esnaf tarikatı karakteri taşımaktaydı ⁷⁸.

Öte yandan sefer zamanlarında ordunun muhtelif ihtiyaçlarını karşılamak üzere değişik branşlardan muhtelif sayıda esnafın sefere katılmak üzere çağrıldıkları görülmektedir. Bunlara "sefer esnafi" veya "orducu esnafi" denilmekteydi. Bunlar top, tüfek, kılıç imal edenlerin yanı sıra terzi, kasap ve aşçı esnafından kişilerdi.

Ahilik teşkilatı sayesinde devletin hiçbir tesiri olmadan şehir esnafi kendi kendisini idare ediyordu. Şehirlerde esnaftan kaynaklanan suistimale, yolsuzluğa ve ananeye aykırı hareketlere fırsat verilmiyordu. Sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın bir gereği olarak maddi durumu iyi olmayan usta adaylarına iş yeri açmak, evlendirmek, hasta ve felâketzedelere yardım etmek Ramazan ayında ve bayram günlerinde halktan muhtaç

⁷⁵ Abdullah Saydam, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Trabzon 1995, s. 194, 197.

⁷⁶ A.g.e., s. 197.

⁷⁷ A.g.e., s. 197.

⁷⁸ Yusuf Ekinci, Ahilik ve Meslek Eğitimi, İstanbul 1989, s. 39.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

olanlara yardımda bulunmak gibi sosyal faaliyetlerde bulunmaktaydılar ⁷⁹.

Osmanlı esnafı, idarecilerinin kontrolünden dükkan sayısına, kaliteli mal üretilmesi, narha riayet, birbirlerinin haklarına saygıya kadar her konuda kendi içlerinde işleyen bir kontrol mekanizmasına sahipti ⁸⁰.

Küçük ticaret erbabından ve zanaatkârlardan oluşan esnaf, hem iş kollarıyla ilgili ham maddeyi işleyerek üretim yapıyor hem de bunların satışıyla meşgul oluyordu.

Askeri sınıf üyeleri ve yabancılar hariç halkının tamamının sınıf sınıf loncalar halinde teşkilatlandıkları söylenebilir. Genellikle loncanın üyeleri aynı dine mensup idi. Ancak karma loncalarda mevcuttu ⁷⁶.

Tahrir defterlerindeki kayıtlardan aynı zamanda Osmanlı şehirlerindeki esnaf ve çeşitli iş kollarında çalışanlar hakkında bilgi edinmek de mümkündür. Bilhassa 1445 tarihli defter bu hususta oldukça zengin malûmata sahiptir. Defterde her şahsın hangi işle meşgul olduğu büyük bir titizlikle kaydedilmiştir ⁸¹.

Edirne'ye ait Temettü'at Defterlerinde kaydedilmiş 169 çeşit meslek saptanmıştır. Geleneksel üretim organizasyonunun içinde yer alan hırfet mesleklerini icra etmektedirler.

Bu mesleklerin incelenmesi, Edirne'deki sanayi ve ticaret hayatının yerel çevrede kaldığını ve ancak kent ile yakın çevresine dayalı üretim yapıldığını gösteriyor. Edirne'de bölgeler arası ya da uluslararası bir ticaretin konusu olacak yoğun üretime dayalı bir sanayi dalı gözlenememektedir ⁷⁷.

Bu 169 meslekten 38'i yiyecek maddelerinin yapım, satım ve dağıtımına ilişkindir. Diğerleri giyim-kuşam, ulaşım, hayvan koşumu ile ilgilidir. Bunun yanında 169 meslek grubu içinde günlük hayat ile ilgili hizmet üretenler bulunmaktadır.

Ele alınması gerekli bir başka nokta hırfet mensupları arasında çok sayıda yeniçerinin ve kapıkulunun yer almasıdır ⁸².

Edirne'de mücellitlik, müzehhiplik, yazıcılık, musikî, mühürkenlik, nakkaşlık gibi ince sanat erbabı bol olduğu gibi diğer el sanatları da pek revaçta idi. İpekçilik, saraçlık, haffaflık, lülecilik, kolonyacılık, havluculuk, mürekkepçilik, sepetçilik, debbağlık, keçecilik, mutafık, iğnecilik, üsküfçülük, oymacılık, marangozluk, kutuculuk, oyuncakçılık, çilingirlik, demircilik, kuyumculuk, bakırcılık, kovacılık, nakilcilik, sabunculuk, şekerçilik,

⁷⁹ Peremeci, *a.g.e.*, s. 539.

⁸⁰ Saydam, *a.g.e.*, s. 200.

⁸¹ İlhan Şahin-Feridun Emecan, "XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı", *Osmanlı Arşivleri Dergisi*, C. VII-VIII, İstanbul 1988, s. 320

⁸² Ratıp Kazancıgil, *Edirne Mahalleleri Tarihçesi(1529-1990)*, Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 118.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

mumculuk, oynacılık gibi sanat kolları mevcuttu. Dokunan kilimleri, velençleri, bağasilleri, astar ve döşemeleri her yerde aranırdı ⁸³.

Yukarıda verilen bilgilerin yanı sıra, Temettü'at Defterlerinden elde ettiğimiz verilere göre, Edirne'deki bu yerleşim yerlerinde toplam 107 haneden oluşan (Pazarcı, Dülger, Çapacı, Değirmenci, Bakkal, Attar, Abacı, Mandıracı, Peştemalçı, Terzi, Pabuşcu, Çilingir, Duhancı, Simitçi, Kadayıfçı, Fıçıcı, Keresteci, Dellal, Çerçi, Haffaf, Yapağıcı, Muysab, Boz akçeliği, Debbağ, Dikici, Nalbant, Sabuncu, Urbacı, Doğramacı, Silahçı) ticaretle uğraşan esnaf bulunmaktaydı.

Bu esnafın dışında daha ziyade şehrin sosyal çevresini geliştiren ve mesleki faaliyetlerde ara hizmetleri yerine getiren (Müstecir, Seyis, Sıvacı, Arabacı, Çoban, Bağcı, Bahçıvan, Beylik çobanı, Kır arabacısı, Rençber, Sığırtmaç, Ziraat, Ticaret, Sanayi erbabı, Hizmetkâr, Bekçi) toplam 189 haneden oluşan işçiler bulunmaktaydı ⁸⁰.

Burada bahsettiğimiz esnaf gruplarının ve işçilerin de işlerini gelecek nesillere taşıyacak bunun yanında mesleki faaliyetlerin yürütülmesinde yardımcı elemanlarda kullanılmaktaydı ki bunlar çirak olarak adlandırılmaktadır. Elimizdeki verilerden bunların toplam 8 hane (Dülger çırağı, Değirmenci çırağı, Sıvacı çırağı, Bahçıvan çırağı, Papuşcu çırağı, Terzi çırağı) den oluşan çirak bulunmaktaydı. Bunların yanında az da olsa vasıflı işçiler olma aşamasına gelmiş ancak bir başkasının yanında çalışmak durumunda olan kalfalarda vardı ki bunların sayısı 2 hane idi.

Zamanın şartlarında hizmetkârlık ayrı bir meslek olarak yapılmaktaydı. Hizmetkârlar bir kişinin özel işlerini yapmakla görevli olabileceği gibi bir meslek dalı olarak aracı kurum gibi de çalışmaktaydı ⁸⁴.

Şehirdeki hizmetkârların ne tür işler yaptığını bilmemekle beraber bağlı oldukları mesleğin birer yardımcı elemanı gibi çalıştıklarını zannediyoruz. Bunların bahsi geçen yerleşim birimlerindeki sayıları toplam 11 hane kadar olup çoban hizmetkârı, ari hizmetkârı, simitçi hizmetkârı ile sınırlı idi.

Şehirdeki bu 7 mahallede dülger çamurcusu, simitçi tablakârlığı ile uğraşan 7 hane bulunmaktaydı.

Bunların dışında şehrin sosyal yaşantısında ve eğitiminde öncü rol oynayan diğer meslek grupları arasında hacib, hatip, cami şeyhi, imam da sayılabilir, bunlar 4 haneden ibaretti.

⁸³ Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1939, s. 540.

⁸⁴ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler, Kapitülasyonlar, Beratlı Tüccarlar Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839)*, Ankara 1983.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

İncelediğimiz yerleşim birimlerinde sosyal statüleri bilinmeyen yaklaşık 114 hane bulunmaktaydı. Ancak bu hanelerin kendi geçimlerini sürdürebilecekleri diğer imkanları olan bağ, bahçe, hayvanat gibi gelirlerden yoksun olmadıkları görülmektedir.

Yukarıda bahsedilen mesleklerden Buçuktepe Mahallesi'nde, Emir Çelebi Mahallesi'nde, Salariye Beyi Kariyesi'nde ve Divan-ı sefer Mahallesi'nde olmak üzere toplam beş yerleşim biriminden mesleğinden temettü'atı olarak yaklaşık 52722,5 kuruş gelir temin edilmiştir. Bütün bu 11 yerleşim biriminden ise 230663,5 kuruş temettüat elde edildiği anlaşılmaktadır. Bu temettüatın önemli bir kısmı Buçuktepe Mahallesi'ndeki doğrudan esnaflıkla uğraşan kişilerin kazancı olup yekûn temettüatın % 24'ünü, Manastıra bağlı Kurtlar Kariyesi'ndeki hane sahiplerinin ise bir yılda elde ettikleri temettü'at miktarı tüm temettü'atın %17,88'ini oluşturmaktadır.

Bunların dışında Salariye Beyi kariyesi % 16,44 Emir Çelebi Mahallesi % 12,18 Salariye Beyi Kariyesindeki Gayrimüslimlerin ise % 11,90, Hacı Baba Tekkesindeki Gayrimüslimlerin ise % 7,96 oranında yıllık temettü'atlarının olduğu anlaşılmaktadır. Bununla Gayrimüslimlerin, Müslümanlara göre daha yüksek bir gelire sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Edirne'nin Çöke Nahiyesi Malkoçlar Karyesi, Manastır Nahiyesi Nalbantlar Karyesi, Edirne Kazası Muradanlı Karyesi, Üsküdar Nahiyesi, Yenibeyli Karyesi ve Edirne'in merkezi olarak ifade edilen Nefs-i Edirne ile, buraya bağlı Balaban Paşa Mahallesi ve Aya Nikola Mahallesi olmak üzere yedi yerleşim biriminin temettüat defterlerinden 143 hane tüccarın, varolduğu tespit edilmiştir. Bu tüccarların; Abacı, arabacı, attar, bakkal, bezzaz, çapacı, çakıcı, duhancı, habbazan, meyhaneci, keresteci, pazarcı, terzi, araba kiracısı vb. adlar altında zikredildikleri görülmektedir. Bunların en yoğun buldukları beldeler; muhtemelen, Edirne'nin merkez mahallelerinden biri olan Aya Nikola Mahallesi ile, yine aynı şekilde merkez mahallesi olan Balaban Paşa Mahallesi'dir. Bu mahallelerde oturan ahalinin tamamı gayrimüslim olup, bütün esnafın % 70,6'sını meydana getirmektedir.

Bu tüccarlardan biri olan ve muhtemelen, günümüzdeki işlevlerinin bir benzerini yapmakta olan ve günlük küçük alış veriş merkezleri konumundaki "Bakkallar"ın 19 hane olduğu tespit edilmiştir.

Bakkalların, sadece gıda mamullerini değil, çeşitli eşya ve itriyat malzemelerini de sattıkları düşünülmektedir⁸⁵.

Muhtemelen, bu yüzyılda, benzeri adlarla başka yerlerde de yaygın olarak kullanılan

⁸⁵ Şahin-Emecan, *a.g.m.*, s. 295.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

“Habbazan Esnafı”⁸⁶ ise 21 hanedir.

Şehirdeki ahalinin, günlük kesim ihtiyaçlarını karşılayan, bir çeşit el aleti olan çakıyı üreten “çakıcılar” 12 hanedir.

Bunların dışında kalan ve taşıma işleri ile meşgul olan “Arabacı” 7 hane; kalın bir kumaş olan abanın üretimi ve satışı ile uğraşan “Abacı” 6 hane; bezza⁸⁷ 6 hane; muhtemelen tarlaların kazılmasında kullanılan aletlerin yapımı ve satımı ile ilgilenen “Çapacı” 6 hane; ahalinin giyim ve kuşamı ile ilgilenen terzi ise 8 hanedir.

Bu saydığımız tüccarların dışında kalan esnafın, çok çeşitli hüneleri oldukça aşikârdır. Mesela; tütün işletmeciliği ile uğraşan duhancı 4 hane, marangozlukla uğraşan doğramacı 2 hane, özellikle Gayrimüslimlerin uğrak yeri olan ve bir çeşit kahvehaneye benzeyen, içki içilen yerlerin işletmesiyle uğraşan meyhaneci 4 hane; bugünkü anlamda “ressamlık” olan ve muhtemelen tezhip sanatı yapan “Tasvirici” 1 hanedir.

Bu defterlerden elde edilen verilerden anladığımız kadarıyla; esasen geniş topraklara sahip olan bu beldelerde, özellikle üzüm bağlarının var olduğu, kaynaklarda ifade edilmektedir⁸⁸.

Bu üzümlerin bulunduğu tarlaları işletmekle veya bakımını yapmakla görevli olan “bağcı” 2 hane; “bahçıvan” 2 hanedir. 3 hane “celeb” yanında, beş hane “çoban” ın varlığından da söz edilebilir. Celeb, canlı hayvan ticareti yapan esnafı⁸⁹.

Toprak çanak-çömlek işleri ile uğraşan 1 hane “çamurcu” ve “dülger çamurcusu” adı altında, bir başka şekilde bu işleri yapan esnafın varlığı da söz konusudur.

Tütünlerin toplanması ve sigara imalindeki kullanılmasına kadar ki işlemleri gerçekleştiren “duhan kıyıcısı” 1 hane; meyhanelerde bu günkü manada, “komilik” veya “garsonluk” yapan “meyhane miçosu” 4 hane; bazı eşyaların yapımında kullanılan kalıpların dökümünü üstlenen “kalıpcı” 1 hane; çiftliklerde korumacı veya yönetici olarak çalışan “kahya” 1 hane olmak üzere, toplam 22 hane işçinin varlığından söz edilebilir.

Özellikle, yukarıda adı geçen işçilerin çalıştıkları alanlarda, “vasıflı yardımcılar” olarak, uzman niteliğinde çalıştırılan “kalfalar”, toplam 14 hane olup; bunlar abacı, attar⁹⁰. çömlekçi, pazarcı, sandalacı, yemenici ve berber kalfası olarak sayılabilir.

Kalfaların yanında, onların mesleklerini geleceğe taşıyacak olan ve bir manada ayak

⁸⁶ Habbazan; ekmek vb. unlu mamullerin üretildiği yerleri işleten esnafıdır.

⁸⁷ Bezzaz: Bez ve paçavra dokumacılığı yapan esnafıdır.

⁸⁸ 1288 tarihli Edirne Salnâmesi, s. 166.

⁸⁹ Mehmet Genç, “Osmanlı Esnafı ve Devletle İlişkileri”, *Ahilik ve Esnaf*, Osmanlı Esnaf ve Sanatkarlar Dernekleri Birliği Yayınları, No: 1, İstanbul 1986, s. 113.

⁹⁰ Attar; muhtelif ev ilaçları ve malzemesi satan esnafıdır (Şahin-Emecan, *a.g.m.*, s. 295).

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

işlerini yapan, ancak Temettü'at Defterlerinden anlaşıldığı kadarıyla hane reisi olan çıraklar ise, toplam 11 hanedir. Bunlar; bakkal, bezzaz, berber ve taşçı çırağı olarak defterlerde yer almaktadır.

Yüzyılın bir gereği olarak, bütün meslek erbaplarının olmasa da, pek çoğunun hizmetkârları olduğu anlaşılmaktadır. Hizmetkârların arasında, sadece işinden dolayı bu adla anılanların yanında, bir başkasının emri altında, onun özel işlerini yaptıkları anlaşılan kişiler de vardır ki, bunlar o mesleğin adıyla anılmaktadır. Meselâ; aşçı, beylikçi, bahçıvan, çoban, hergele, kasap, tüccar, pazarcı ve bakkal hizmetkârları olarak sıralanabilirler. Mesleği hizmetkârlık olanların dışında kalanların, yaklaşık 15 hane oldukları tespit edilmiştir. 19 hane olan ve sadece hizmetkâr olarak vasıflandırılanlar ise, herhangi bir meslek erbabının yanında değil, zengin şahısların evlerinde, konaklarında veya mahiyetinde çalışan kimseler olarak düşünülebilir.

Bu yedi yerleşim birimindeki meslek erbabının sadece 3 hanesinin asker olduğu ve bunlardan birinin “onbaşı” olduğu tespit edilmiştir.

Bu yerleşim birimlerindeki 4 hanede ise; eğitim ve din işleri ile uğraşan kişiler bulunmaktadır ki, bunların üçü hoca, biri imamdır.

Osmanlı şehirlerindeki mahallelerde, imamlar, oldukça mühim bir mevkiye sahiptirler. Zira imamlar, mahalle halkı arasındaki tesânüdü sağladıkları gibi, aynı zamanda, mahallelerde kadının bir nevi temsilcisi olmuşlardır. Edirne şehrindeki mahallelerde de imamlar, bunun gibi fonksiyonlara sahiptirler⁹¹.

Günümüzde, vazifesi hemen hemen minber ile mihrap arasında sıkışıp kalan mahalle imamlarının yetkileri, başlangıçta bu kadar kısıtlı değildi. Sorumluluk alanı geniş ve önemli bir vazifeydi. Vazifeye atanacaklar sınava tâbi tutulurlardı⁹².

Osmanlı şehirlerinde pek çok cami, imaret, zaviye gibi dini ve hayri eserlerin mevcut olması, bu gibi yerlerde vazifeli kişileri ön plâna çıkarmıştır⁹³.

Vazifeye tayinleri, padişah beratı ile olan imamların bu durumunu belirten pek çok vesika olmakla beraber, bir örnek verilebilir: 2 Receb 972 (3 Şubat 1564) tarihini taşıyan ve Edirne kadısına gönderilen bir hükümde imam ve hatiplerin, vazifelerine dair çıkan beratların altı aya kadar almaları gerektiği bildirilmektedir. Bu süre zarfında beratlarını almayanların, vazifeye atanmayacakları belirtilmektedir.

⁹¹ Şahin-Emecan, , *a.g.m.*, s. 49.

⁹² Ziya Kazıcı, “Osmanlılar’da Mahalle İmamlarının Bazı Görevleri”, *İslâm Medeniyeti Mecmuası*, C. V. S. 3., İstanbul 1982, s. 30.

⁹³ Şahin-Emecan, *a.g.m.*, Ankara 1986, s. 47.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Mahalle halkı tarafından biriktirilip imama teslim edilen ve “Avarız Akçası” denilen, bir nevi yardımlaşma sandığı vardır ki, burada biriktirilen para ile Mahalledeki hasta ve fakirlere yardım edilirdi.

Osmanlı Devleti'nin yapısında köklü değişikliklerin yapıldığı II. Mahmud devrinde kurulan “muhtarlık” teşkilâtı, yavaş yavaş, imamlığı ikinci plâna itmiştir⁹⁴.

Yukarıda bahsi geçen meslek erbabının dışında kalmakla birlikte, uğraştıkları alanın toprağa bağlı olması nedeniyle, “ziraatçı” olarak adlandırılan 188 hane bulunmaktadır.

Bu beldeler de, herhangi bir meslek grubuna dahil edilmemelerine rağmen, kendi geçimlerini sağlayacak emlak, arazi ve hayvanatların bulunduğu anlaşılan 14 hane mesleksiz ile 4 hane “amel mande” (yaşlı) tespit edilmiştir.

Osmanlı sisteminin, genişleme ve büyüme devirlerinde ortaya koyduğu şehir medeniyetinin yaratılmasında, vakıflar ve zâviyelerle birlikte birinci derecede rol oynamış olan esnaf örgütleri, fonksiyonel bir parçası olduğu sistemin kaderini paylaşarak, onunla birlikte tarih sahnesinden çekilmiştir⁹⁵.

İncelediğimiz defterlerde yaklaşık 231 hane doğrudan toprak işletmeciliği ile uğraşmaktadır. Bu hanelerin % 45,4'ü Manastır nahiyesine bağlı Manastır-ı Kebir de bulunmaktadır. % 16,4'ü ise Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesinde % 13,4'ü Manastır nahiyesi Aziz Halife kariyesinde bulunmaktadır. Bu ziraat erbabının geri kalanı diğer yerleşim birimlerinde aşağı yukarı eşit oranda dağılmaktadır. Yaklaşık 66 hane olan Çapacı esnafının % 80'i Manastır-ı Kebir diğer yerleşim birimlerine oranla hem nüfus yönünden ham de iş gücü bakımından daha yoğundur. Ancak nüfus yoğunluğu dikkate alındığında herhangi bir mesleğe sahip olmamakla beraber kendilerine ait emlak, arazi ve hayvanatı olan yaklaşık 42 hanenin bulunduğu tespit edilmektedir.

Bu 7 birimde ziraat erbabının dışında muhtemelen ziraatte kullanmak için gerekli olan çapaları yapan ve satan 66 hane çapacı bulunmaktadır. Aynı şekilde yerleşim birimlerinin demir eşyalarını imal etmekte olan 4 hane demirci, sosyal yaşamın bir gereği olan 1 hane berber, özellikle kış günlerinde aranılan bir meşrubat çeşidi olan bozayı imal eden 1 hane bozacı, muhtemelen çoğunlukla gayrimüslimlerin uğrak yeri olan zamanın kahvehaneleri gibi bir işlev gören meyhaneleri yöneten 2 hane meyhaneci bulunmaktaydı. Bunların dışında büyük baş hayvan üreticilerinden olan 1 hane danacı 1 hane mandacı yanında özellikle binek hayvanları ve koşum öküzlerinin nallarını imal etmekte olan ve onları nallayan 1 hane

⁹⁴ Kazıcı, *a.g.e.*, s. 30-31, 34-35.

⁹⁵ Genç, *a.g.e.*, s. 124.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

nalbant, yine taşımacılık sektöründe kullanılan eşek ve katırların semerlerini imal eden 2 hane semerciye rastlanılmaktadır. Uzun süre saklanması düşünülen yiyeceklerin muhafazası için gerekli olan malzemeyi üreten 2 hane fiçici, özellikle demir imalatında kullanılan kömürleri satan 2 hane kömürçü, muhtemelen yel değirmeninde çalışan 1 hane değirmenci ve tütün imalatında çalışan ve imal ettiklerini sattığı düşünülebilecek olan 2 hane duhancı tespit edilmektedir. Kadınların ve çocukların giydikleri kullanılmış elbiseleri toplayan ve tamir eden 1 hane eskici yemenici ve aynı şekilde ahalinin de eski elbiselerini onaran 2 hane eskici terzi yanında 3 hane abacı, 2 hane pabuşçu, 1 hane dülger ile, küçük ev eşyaları sattığını

düşünebileceğimiz 2 hane sergici bulunmaktaydı. Köşe başlarında bozuk para bulduran ve gelene geçene bu konuda yardımcı olan 1 hane bozmacı ile muhtemelen pazarlarda savaşımlardan elde edilen esirleri toplayan ve muhafaza eden 1 hane esirlik, sokak sokak gezerek imal ettiği simitleri satan 1 hane simitçi ile 11 hane kiracı ki, bunlar ya kendilerine ait olan mülkleri kiraya vermekten veya bir başkasının mülkünde kira ödeyerek ikâmet etmektedirler.

Bu 7 yerleşim biriminde işçi statüsünde bulunan ve muhtemelen ahalinin hayvanlarını topluca meraya otlatmak üzere götürülen ve sonra tekrar onları sahiplerine teslim etmek üzere geri getiren 7 hane çoban ve 8 hane çoban çırağı olan sığırtmaç, tımar sisteminin bir kalıntısı olarak tarlalarda ücretli olarak çalışan 8 hane rençber bağlarda gerekli olan hizmeti yapmak veya bağları korumak göreviyle yükümlü 5 hane bağcı, bu birimdeki yol, köprü, mezarlık...vb. işlerde gerekli taşların imalatında çalışan 1 hane taşçı ile muhtemelen toprak kapları imalatında gerekli olan çamuru bulup, çıkaran ve kullanışlı hale getiren 2 hane çamurcu bulunmaktadır.

Bu yerleşim birimlerinde toplam 25 hane hizmetkâr bulunmaktadır. Bu hizmetkârların arasında 1 hane imaret hizmetkâr, 1 hane aşçı hizmetkârı, 1 hane bozacı hizmetkârı, 1 hane meyhaneci miçosu, 1 hane meyhaneci hizmetkârı, 1 hane de kaymakçı hizmetkârı yer almaktadır.

Bu hizmetkârların % 24'ü gayrimüslimlere ait olup bunların içerisinde 3 hane yabancı 1 hane ise kıbtî'dir.

Genel olarak her mesleğin olmasa da özellikle üretime yönelik mesleklerden çırak ve kalfalara sık sık rastlanılmaktadır. Bununla beraber malzememiz içinde demircilere ait 1 adet çırak, 1 adet şakird ve 1'er adet abacı ve bakkal kalfası bulunmaktadır.

Bölgedeki geniş toprak sahiplerinden olduğu anlaşılan ve Çöke nahiyesine bağlı

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Recep Mehdi kariyesinin ileri gelenlerinden biri olan kanbur oğlu Hasan Ağa'ya ait 1 hane bulunmaktadır.

Sosyal yaşamın önde gelen liderlerinden olduğu varsayılabilir imam, havace ve hatiplerin 5 hane olduğu görülmektedir. Bunlardan Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesinde 2 adet imam ve 1 adet hoca bulunmakta olup, Çöke nahiyesi Ömer Obası kariyesinde 1 imam, Manastır nahiyesi Aziz Halife kariyesinde 1 hatip görev yapmaktadır. Bu yerleşim birimlerinde nüfusun önemli bir kısmını mesleksizler oluşturmaktadır. Bunlar her ne kadar bir esnaf teşekkülüne mensup değillerse de kendilerini ve ailelerini geçindirebilecek düzeyde hatta bazıları yerleşim birimlerinin zengin ailelerinden sayılabilecek kadar arazi, bina, emlak ve hayvanata sahip kimselerdir. 1 hane davulcu ise, muhtemelen ramazan aylarında mahalle mahalle dolaşarak insanları sahurdan haberdar eden kişiler olabileceği gibi düğümlerde, bayramlarda insanları eğlendiren sanatçılar olarak da düşünülebilir. Mehter ise, 2 hane olup, ileri düzeydeki ziyaretçilerin geliş zamanlarında toplanan mehteran da görev almaktadır.

Bu yerleşim birimlerinde hane reisi asker olan yaklaşık 10 kişi bulunmaktadır ki, bunların ya Edirne şehrinde veya çevre kazalarda görev aldıkları düşünülebilir.

Çöke nahiyesi Recep Mehdi kariyesi, aynı nahiyenin Ömer Obası kariyesi, burada yer alan bir adet çiftlik hanesi ile Manastır nahiyesi Manastır-ı Kebir, Aziz Halife, Kalfa kariyesi, Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesi ile Mumcular Mahallesi'ne ait toplam temettünün yaklaşık 1000.000 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Bu rakam göz önüne alındığında Anadolu'nun bir diğer serhat şehri olan Erzurum'un merkezine ait 47 mahalleden⁹⁶ elde edilen temettüat geliriyle Edirne'nin yukarıda adı geçen 7 yerleşim yerinden elde edilen temettüat geliri arasındaki uçuruma dikkati çekmek gerekir. Bu şehrimize ait bahsedilen mahallelerin toplam gelirinin 800,000 kuruş olmasına karşılık Edirne'ye bağlı 7 yerleşim biriminde 1000000 kuruş gelirin temin edilmesi coğrafi şartların ve arazinin zengin ürünler bakımından nasıl bir değişim gösterdiğini anlamamıza yardımcı olacaktır.

Yukarıda söz konusu olan 7 yerleşim biriminden Üsküdar nahiyesine bağlı Yunus kariyesi % 49'luk oranıyla temettüat gelirlerinin en büyük kısmına sahip olmaktadır. Bunun akabinde Manastır nahiyesine bağlı Aziz Halife kariyesindeki gayrimüslimler % 19,37 ile ikinci sırada yer alırken, aynı nahiyenin Manastır-ı Kebir kariyesi % 14,17, son olarak Aziz Halife kariyesi ise % 9,86 ile sıralandığı görülmektedir. Ancak bu yerleşim yerlerinin temettü'at üzerinden bir yılda vermiş oldukları vergî-i mahsûsasalara dikkat edildiğinde

⁹⁶ Haydar Çoruh, *Temettüat Defterlerine Göre Erzurum Şehri (1260/1844)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997, Bölüm II., Kısım III.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

görülmektedir ki, yaklaşık 516,000 kuruş temettüat geliri olan Yunus kariyesindeki hane sahiplerinin hane başına sadece 135 kuruş vergi verdikleri görülürken, 19,120 kuruş temettü'at geliri olan toplam 23 hane vergi mükellefinden hane başına 123 kuruş, yaklaşık 202,000 kuruş geliri olan Manastır nahiyesi Aziz Halife kariyesindeki gayrimüslimlerin hane başına ortalama 113 kuruş vergî-i mahsûsa verirken yaklaşık 24,000 kuruş temettü'at geliri olan Ömer Obası kariyesindeki müslümanların ise, ortalama 109 kuruş vergî-i mahsûsa oranları genelini baz aldığımızda oldukça düzensiz ve adaletsiz bir gelir düzeyi üzerinden tespit edilmiştir.

1844 tarihli Temettü'at defterlerinin geneli incelendiğinde, yukarıdaki düzensizliği görmek mümkündür. Bunun farkında olan Osmanlı maliyesi nüfus sayımı dışında kalan vergi sayımı sonuçlarını açıklamaktan vazgeçmiş ileri bir tarihte tesbit edilmesi amacıyla Bâb-ı Âli'de alınan bir kararla sayım sonuçlarını açıklamaktan kaçınmıştır. Bunun nedeni, vergiyi tesbit etmek niyetiyle görevlendirilen memurların çok geniş bir alanda vazife yapıyor olması nedeniyle kontrolden uzak kalmaları ve kendi insiyatifleriyle hareket etmeleri idi. Bu nedenle bir bölgeden diğerine en küçük bir birimden en büyüğüne özellikle vergi oranları ve temettüat gelirleri birbirinden farklı şekillerde tesbit edilmiştir.

Sonuç

Osmanlı vergi sisteminin ıslahı yönündeki çalışmalar II. Mahmud'un sağlığında başlatılmış olup Tanzimat'ın ilanından sonra da devam ettirilmiştir. Tanzimata kadar oldukça karmaşık bir şekil alan vergi sisteminin yeniden organize edilmesi amacıyla başlatılan çalışmaların sonucunda esnaf ve sanatkârın bir yıllık kârı üzerinden tahsil edilen Temettü vergisi yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni verginin tahsil edilmesi için 1260/1844 yılında bütün Osmanlı vilayetlerinde olduğu gibi Edirne'de de sürdürülen tahrir çalışmalarından elde edilen Temettü'at Defterleri, şehrin sosyal ve ekonomik durumu hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

1260/1844 tarihli Edirne'ye ait 7 Temettü'at Defteri (Nefsi Kızanlık Toprağı, Buçuktepe Mahallesi, Çöke nahiyesi Hacı Baba Tekkesi, Manastır kariyesi Nefsi Emir Çelebi Mahallesi, Manastır nahiyesine tabi Sâleriye Beyi kariyesi, Kurtlar kariyesi ve Divan-ı Sefer Mahallesi) üzerinde yapmış olduğumuz çalışmadan ortaya çıkan sonuç şöyledir:

Bazı mahalle ve nahiyelerde müslüman ve gayrimüslimlerin birarada oturdukları, 7 Temettü'at Defterine göre toplam 363 hane nüfusun 169 hanesinde müslüman, 194 hanesinde gayrimüslim yaklaşık olarak 845 müslüman, 970 gayrimüslim 1815 kişi

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

yaşamaktadır. Nüfusun % 46,5'ini Müslümanlar, % 53,4'ünü gayrimüslimler oluşturmaktadır.

Bu yerleşim yerlerinde 107 hane ticaretle uğraşan esnaf, 189 hane ara hizmetleri yerine getiren işçi, 8 hane çırak, 2 hane kalfa, 11 hane hizmetkâr ve sosyal statüleri belli olmayan 114 hane bulunmaktadır. 3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeye ait Temettü'at Defterleri'nde yapılan inceleme ve bu yerleşim birimlerinde yaşayanların daha çok ziraatle uğraştıklarını 108 hane ziraat erbabı olduğunu ve toplam nüfusun % 29,75'ini teşkil ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu birimlerdeki zirai topraklar yüz ölçüsü cinsinden 2973 dönümdür. BU topraklar içinde ziraate elverişli bağlar yaklaşık 210 dönüm, mezru tarlalar 1447,5 dönüm, gayri mezru tarlalar 92 dönümdür. Mezru tarlaların bütün toprakların % 0,69'unu, gayri mezru tarlaların ise % 3'ünü teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Toprak maliklerinin kiracı olarak çalıştıkları tarlalar 319 dönümdür. 39 dönüm harir bahçe, 20,5 dönüm bostan, 92 dönüm kiraya verilmiş olan gayri mezru tarla bulunmaktadır.

Yetiştirilen ürünlerin yerleşim birimlerindeki toplamı 1429,5 kiledir. 563 kile buğday, 308,5 kile arpa, 192 kile çavdar, 148,5 kile alaf, 67,5 kile fik, 45 kile darı vs. ürünler içinde buğdayın bütün ürünlerin % 39,3'ünü arpanın % 21,5'ini, alafın % 10,3'ünü teşkil ettiği, 5815 kıyve üzüm üretilmiş olup yaklaşık 1475,5 kuruş gelir temin edildiği anlaşılmaktadır.

Hayvancılık şehrin genelinde her gruptan insanın uğraştığı bir geçim kaynağı olup 11 yerleşim biriminde 2300 baş hayvan bulunmaktadır. Sayı itibariyle önemlileri arasında sağmal hayvanların toplam 1203 baş olduğu ve oran olarak bütün hayvanların % 52,30'unu teşkil ettiği ortaya çıkarılmıştır. Buzağılar bütün hayvanların % 3'ünü, Dana ve Malaklar % 1,3'ünü, Kuzular % 17,7'sini, Mandalar % 2,1'ini, Öküzler % 1,9'unu, kısır ve erkek koyunlar ise % 15,47'sini teşkil etmektedir.

Bu yerleşim birimlerindeki emlakın dağılımında 30 adet dükkan, 120 adet kiraya verilen dükkan hissesi, 11 sergi kıta, 14 oda, 1 hamam, 12 vakıf dükkan, 9 asiya, 2 vakıf bahçe tarla toplam 199 adet bina olup dükkanların bütün emlakın % 73,6'sını oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu birimlerde vergi-i mahsûsa, öşür, cizye, ağnam rüsûmu gibi gelirler temin edildiği anlaşılmaktadır. Bu vergilerin toplamı, 121105 kuruş olup % 5,16'sı müslüman; % 4,83'ü gayrimüslimlere aittir.

3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeden oluşan 11 yerleşim biriminden 11722,5 kuruş öşür

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

1080 kuruş ağnam rüsûmu ve 126 cizyeye tabi haneden 3750 kuruş cizye temin edildiği anlaşılmaktadır.

Yalnızca Buçuktepe Mahallesi, Manastıra bağlı Salariye Beyi, Kurtlar kariyesinden alâ olarak 13 hane, ednâ olarak 28 hane, evsat olarak 5 hanenin cizye verdiği ve alâ olarak 780 kuruş, evsat olarak 2550 kuruş, edna olarak 420 kuruş cizye tahsil olduğu görülmektedir.

Bütün yerleşim birimleri dikkate alındığında, Buçuktepe Mahallesi, Manastır Kariyesi Emir Çelebi Mahallesi, Salariye Beyi Kariyesi, Divan-ı Sefer Mahallesinde ikamet etmekte olanların 52752,5 kuruş meslekten temettüatı olduğu ve 3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeden müteşekkil 11 yerleşim biriminden 230663,5 kuruş temettüat elde edildiği görülmektedir.

1260/1844 tarihli Edirne'ye ait 7 Temettü'at Defteri (Çöke Nahiyesi Recep Mehdi Kariyesi, Çöke Nahiyesi Ömer Obası Kariyesi, Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir, Manastır Nahiyesi Aziz Halife Kariyesi, Mumcular Mahallesi, Üsküdar Nahiyesi Yunus Kariyesi) üzerinde yapmış olduğumuz çalışmadan ortaya çıkan sonuç şöyledir:

Bazı mahalle ve nahiyelerde müslüman ve gayrimüslimlerin birarada oturdukları, 7 Temettü'at Defterine göre toplam 323 hane nüfusun 127 hanesinde müslüman, 184 hanesinde gayrimüslim yaklaşık olarak 635 müslüman, 920 gayrimüslim 1555 kişi yaşamaktadır. Nüfusun % 39,4'ünü müslümanlar, % 57,1'ini gayrimüslimler, %2,48'ini ise kıbtîler oluşturmaktadır.

İncelediğimiz 7 yerleşim birimine ait Temettüat Defterleri'nde yaklaşık 231 hane ziraatçi olup 66 hanesinin çapacılıkla meşgul olduğu bunun Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir'de 53 haneden ibaret olup toplam yekûn içinde en fazla olan kısmı teşkil ettiği görülmektedir. Oran olarak ise %8,3'ünü oluşturmaktadır. 231 hane içerisinde 8 hane rençber, 8 hane sığırtaç, 5 hane bozmacı olduğu 10 hanenin asker, 67 hanenin ise, sosyal statüsünün belli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu birimlerdeki zirai topraklar yüz ölçüsü cinsinden 7731,5 dönümdür. Bu topraklar içinde ziraata elverişli bağlar yaklaşık 144,5 dönüm, mezru tarlalar 3784 dönüm, gayrimezru tarlalar 3412 dönümdür. Mezru tarlaların bütün toprakların % 49'unu, gayri mezru tarlaların ise % 41'ini teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Toprak maliklerinin kiracı olarak çalıştıkları tarlalar 32 dönümdür. 314 dönüm evlek, 17 dönüm çayır, 14 dönüm bahçe, 14 dönüm harir bahçe bulunmaktadır.

Yetiştirilen ürünlerin yerleşim birimlerindeki toplamı 2214,5 kiledir. 792,5 kile buğday, 579 kile arpa, 354 kile çavdar, 260 kile alaf, 188 kile fülful, 41 kile burçak, vs.

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

ürünler içinde buğdayın bütün ürünlerin % 35,7'sini, arpa % 26'sını, çavdar % 9,5'ini, alaf %11,74'ünü, fülful %8,4'ünü teşkil etmektedir. Kıyve olarak erzen, susam ve üzüm üretilmiş olup, toplamı 11498'dir. Bu ürünlerden en fazla gelirin 3110 kuruş ile üzümünden temin edildiği anlaşılmaktadır.

Hayvancılık şehrin genelinde her gruptan insanın uğraştığı bir geçim kaynağı olup incelediğimiz yerleşim birimlerinde 2061 baş hayvan bulunmaktadır. Sayı itibariyle önemlileri arasında sağmal hayvanların toplam 1089 baş olduğu ve oran olarak bütün hayvanların % 52,83'ünü teşkil ettiği ortaya çıkarılmıştır. Buzağılar bütün hayvanların % 4,3'ünü, dana ve malaklar % 3,4'ünü, mandalar %2,28'ini, öküzler % 9,2'sini, kısır ve yün koyunlar ise % 21,15'ini teşkil etmektedir.

Bu yerleşim birimlerindeki emlakın 3'ü semerci 1'i obacı dükkanı olmak üzere 4 bina ve 1 yel değirmeni yer almaktadır.

Bu birimlerde vergi-i mahsûsa, oşür, cizye, ağnam rûsûmu gibi gelirler temin edildiği anlaşılmaktadır. Bu vergilerin toplamı, 645845 kuruş olup 4499,5 kuruşu gayrimüslimlere aittir. 22268,5 kuruş oşür, 302 kuruş ağnam rûsûmu ve 297 cizye'ye tabi hanenin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bütün bu yerleşim birimleri dikkate alındığında alâ olarak 8 haneden 480 kuruş, evsât olarak 286 haneden 8580 kuruş, ednâ olarak 1 haneden 15 kuruş alındığı, 12 hanenin ise, cizyeden muaf olduğu görülmektedir.

İncelemiş olduğumuz 7 Temettüat Defteri gözönüne alındığında yaklaşık olarak 1047055 kuruş Temettüat elde edilmiş olduğu sonucu anlaşılmaktadır.

Bunun mahallelere göre dağılımına bakıldığında yaklaşık 19120 kuruşun Çöke nahiyesi Recep Mehdi Kariyesi, 148416 kuruşu Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir, 202815 kuruşun Manastır Nahiyesi Kalfa Kariyesi'ndeki mütemekkin reaya ve 516455 kuruşu Üsküdar Nahiyesi Yunus Kariyesinden elde edilmiş olduğu tespit edilmektedir.

Kaynaklar

Bağış, Ali İhsan, Osmanlı Ticaretinde Gayrimüslimler Kapütülyasyonlar- Beratlı Tüccarlar- Avrupa ve Hayriye Tüccarları (1750-1839), Ankara 1983.

Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", Türkiyat Mecmûası, C. X, İstanbul (tarihsiz).

Çoruh, Haydar, Temettüat Defterleri'ne Göre Erzurum Şehri, (Yayınlanmamış Yüksek

Edebiyat ve Tarih Dergisi

Ulusal Hakemli Dergi

ISSN NO: 2980-2288

Yıl: 3 (Ocak 2025), Cilt: 1, Sayı: 1

Lisans Tezi), İstanbul 1997.

Edirne Rehberi, Edirne Belediyesi, İki Nokta Basın Organizasyon, İstanbul 1987.

Ekinci, Yusuf, Ahilik ve Meslek Eğitimi, İstanbul 1989.

Ergenç, Özer, “Osmanlı Şehirlerindeki Mahallenin İşlev ve Nitelikleri Üzerine”, Osmanlı Araştırmaları, C. IV, İstanbul 1984.

Genç, Mehmet, “Osmanlı Esnafı ve Devlet İlişkileri, Âhilik ve Esnaf, İstanbul 1986

Gökbilgin, M. Tayyib, “Edirne” Maddesi, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C. X, İstanbul 1994.

Kazancıgil, Ratıp, Edirne Mahalleleri Tarihçesi (1529-1990), Türk Kütüphaneciler Derneği Edirne Şubesi Yayınları, Sa. 7, İstanbul 1992.

Kazıcı, Ziya, “Osmanlılar’da Mahalle İmamları’nın Bazı Görevleri”, İslam Medeniyeti Mecmuası, C.V, S.3, İstanbul 1982

Korkut, Ahmet, Edirne İli Yakın Çevre İncelemeleri, M.E.B. Talim Terbiye Kurulu’nun kararı ile basılmış, (tarihsiz).

Köprülü, M. Fuad, Osmanlı İmparatorluğu’nun Kurulması, İstanbul 1981.

Kuban, Doğan, “Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler”, Vakıflar Dergisi, Sa. 7, İstanbul 1968.

Peremeci, Osman Nuri, Mecelle-i Umûr-ı Belediye, C. I, (tarihsiz).

Peremeci, Osman Nuri, Edirne Tarihi, İstanbul 1939.

Raymond, Andre, Osmanlı Döneminde Arap Kentleri, İstanbul 1995.

Saydam, Abdullah, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Trabzon 1995.

Şahin, İlhan, “XV. ve XVI. Yüzyılda Sofya-Filiba-Eski Zağra ve Tatar Pazarı’nın Nüfus ve İskan Durumu”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 48, İstanbul 1987.

Şahin, İlhan-EMECEM, Feridun, “XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esrafi”, O.A., VII-VIII, İstanbul 1988.